

## “O‘TGAN KUNLAR” VA “ANDISHA VA G‘URUR” ASARLARIDA MILLIY QAHRAMONLARNI YARATISHDAGI IJODKOR MAHORATI

**Saibnazarova Mahliyo Asatulloevna,**  
International School of Finance Technology and Science  
Tashkent, Uzbekistan

**Annotatsiya.** Milliy qahramonlar tushunchasi asrlar davomida tarixiy rivoyatlarda, adabiyot va san’atda markaziy mavzu bo‘lib kelgan. Bu raqamlar ko‘pincha jamiyatning ideallari, fazilatlari va intilishlarini ifodalaydi. Bu qahramonlarni yaratishdagi ijodiy va badiiy mahorat, xususan, oldingi tarixiy davrlarga oid asarlar o‘sha davrning ijtimoiy-siyosiy, madaniy va hissiy manzaralari haqida ko‘p narsalarni ochib beradi. O‘tgan asrlardagi asarlar, xoh ular adabiy matnlar, badiiy asarlar, ilmiy kashfiyotlar yoki falsafiy risolalar bo‘lsin, zamonaviy madaniyat, tafakkur va taraqqiyotni shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynadi. Ko‘pincha "madaniy meros"ning bir qismi deb ataladigan bu asarlar nafaqat o‘z davrining intellektual yutuqlarini ifodalaydi, balki kelajakdagi rivojlanish uchun asosiy qurilish bloklari bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu maqolada “o‘tgan kunlar” asarlarida milliy qahramonlar yaratilishi ortidagi badiiy jarayon va madaniy kontekst o‘rganilib, ular adabiyot, tasviriy san’at va spektakl orqali qanday tasvirlanganligi o‘rganiladi.

**Kalit so‘zlar:** kashfiyot, madaniyat, ijtimoiy-siyosiy, milliy qahramon, intellektual, hissiy, adabiyot, ta’sir, muhim.

Mustaqillik davrida ingliz va o‘zbek adabiyotining rivojlanishida xorijiy davlatlar bilan ilmiy adabiy aloqalar kuchayib bormoqda. Ayniqsa, millatimizni jahon miqyosiga olib chiqayotkan milliy asarlarni yaratgan ijodkorlarni ijodini tipalogik usulda o‘rganish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jahon adabiyotining ta’siri o‘zbek adabiyotining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Dunyo adabiyotshunosligda milliy qahramonni yaratishda ijodkor badiiy mahorati muammosi ingliz adiblarining asarlarida aks etgan o‘ziga xos xususiyatlari, ularning ijtimoiy belgilari asosida tasniflanishi kabi masalalar ustida tadqiqotlar olib borilayotgan bo‘lishiga qaramasdan ijodkor badiiy mahorati muammosini keng qamrovda o‘rganish ta’qozo etmoqda. Ingliz romantizmning yetuk mutafakkuri Jane Austen asarlarida milliy qahramon yaratish mahorati turli aspektlarda talqin etilgan. Mana shuning uchun bir ijodkorning o‘zidan keying adiblar va boshqa milliy adabiyotlarga ta’sirini o‘rganish ta’qozo etadi. Shuning uchun ingliz romantizm bilan o‘zbek jadid adabiy vakillarini qiyoslab o‘rganish oldimizga qo‘yilgan maqsadga olib kelishi mumkin.

O‘zbek adabiyotshunosligining milliy adabiyoti taraqqiyotida muhim rol kashf etgan Abdulla Qodiriy jahon adabiyotidagi asosiy tendensiyalardan xabardor bo‘lgan. Bu jihatdan ingliz-o‘zbek adabiy aloqalari va XX asr

boshlarida milliy adabiyotlarda sodir bo'lgan ijodiy jarayonlarni qiyosiy o'rganish maqsadga olib kelishi mumkin. Negaki, "adabiyot- jamiyat hayotida ezgu qadriyat va an`analarni chuqur qaror toptirishda, xususan, xalqimiz, ayniqsa yosh avlodning ma`naviy-intelektual salohiyati, ongu tafakkuri va dunyo qarashini yuksaltirishda, ona-Vatani va xalqiga muhabbat hamda sadoqat tuyg`usi bilan yashaydigan barkamol shaxsni tarbiyalashda beqiyos ahamiyatga ega" yangi bosqichida milliy adabiyotshunosligimizda falsafiy fundamental asarlarni, ulardagi obrazlar va xronotopni jahon Renessansi davri ijod namunalari, ensiklopedik xarakterga ega bo'lgan shoh asarlar bilan tipologik tadqiq etish ustuvor vazifalar qatoriga kiradi.

Abdulla Qodiriy "O'tkan kunlar" romanida milliy qahramonlarni yaratishda o'zining badiiy mahoratini namoyon etadi. U xalqning urf-odatlarini, an'analari va tarixiy voqealarini chuqur tahlil qilib, qahramonlar orqali milliy ruhni aks ettiradi.

*Milliy qahramonlar va ularning tasvirlanish.*

*Otabek* roman davomida adolat va erkinlik uchun kurashadi. U o'zining qishloqdagi adolatsizliklarga qarshi chiqishi, o'z xalqining haq-huquqlarini himoya qilishga intilishi bilan ajralib turadi. Masalan, Otabekning o'z qishlog'ida adolatsizlikka qarshi kurashi, o'zining do'stlari va yaqinlari bilan birgalikda qiyinchiliklarga duch kelishi, uning qahramonligini yanada kuchaytiradi. U o'zining kuchli iroda va qat'iyati bilan xalqining umidlarini o'zida mujassam etadi.

*Kumushbibi* Otabekning sevgilisi sifatida, o'zining mustaqil va kuchli xarakteri bilan ajralib turadi. U Otabekning kurashlariga qo'shiladi va uning orzularini qo'llab-quvvatlaydi. Masalan, Kumushbibi Otabekning qiyinchiliklariga sabr-toqat bilan yondashadi va uning maqsadlariga erishishida yordam beradi. U o'zining sevgi va sadoqatini namoyon etgan holda, o'zbek ayolining kuchli ruhini va mustaqil fikrini aks ettiradi.

*O'zbek oyim* o'zida milliy urf – odatlarni mujassamlantirgani va o'z obro e'tibori, qiymati shu urf – odatlarning bayroqdori ekanligidalgini yaxshi biladi. Agar uning ongi va vujudidan urf – odatlar silsilasini sidirib tashlansa, u mahalla ko'yning boshqa oddiy hotinlaridan biriga aylanadi, dono eriga bo'lgan ta'siri ham bug'lanib ketadi. Shuning uchun ham u farzandining baxtini emas, balki o'zining ona sifatidagi go'yo haqoratlangan obrosini tiklashni o'ylaydi.

*Yusufbek hoji* O'zbek oyimdan farqli o'laroq el yurt taqdirini o'ylaydi, xalq tashvishi bilan yashaydi, o'lkaning kelajagi haqida qayg'uradi. U ana shu jihati bilan romandagi barcha qahramonlardan yuksakdir. Yozuvchi bu obrazi orqali tarix oldida mas'uliyatli bo'lgan ajdodlarimizning rus bosqinchiligi arafasidagi holatini tasvirlaydi.

*Zaynab* asarning Kumush va Otabek singari markaziy qahramoni emas. U Yusufbek hoji va O'zbek oyim oilasiga Otabekning hotinlik ekanini bila turib, ya'ni kundshlik azoblariga rozi bo'lib tushkan. Shu ma'noda u ozini kutayotkan taqdirga avvaldan rozi. Uning to'ygacha va to'ydan keying holatiga rozi bo'lishining o'zida sharq ayollariga hos milliy sifatlar – mutelik, ota–ona irodasiga bo'ysunish, taqdir oldida bo'yin egish bor. Kumushbibi bilan

raqobatlashuvchi kundoshi sifatida, an'anaviy qadriyatlar va ko'pxotinlik masalalarini ko'taradi. U o'zining oila va jamiyatdagi o'rnini saqlab qolish uchun kurashadi. Masalan, Zaynabning Otabekka bo'lgan hissiyotlari va uning o'z o'rnini saqlab qolish uchun qilgan harakatlari, o'zbek jamiyatidagi ijtimoiy muammolarni ochib beradi. U orqali Qodiriy ko'pxotinlik va ayollarning jamiyatdagi o'rnini haqida fikr yuritadi.

Bu romanda qahramonlarning nafaqat xarakteri va dunyoqarashi, balki ulug' o'zbek xalqining o'z davrining an'ana va urf-odatlarini ham aks etgan to'laqonli portret tasvirini ko'rishimiz mumkin. A.Qodiriy ijodidagi romantizm qirralari qator axloqiy masalalarni (oilal, axloq, muhabbat va boshqalar) shakllantirish va hal etishda yaqqol namoyon bo'ladi. Otabek o'z intilishlari va barkamolligi, yorqin ideallari sari yo'lda yolg'iz qolgan ishqiy adabiyot qahramonlaridan biridir. Otabek va Kumushning muhabbati romantik. A. Qodiriy yuksak muhabbatni kuylaydi. Otabek va Kumush uchun faqat bitta dilemma bor: sevgi va o'lim. Roman nashr etilgandan so'ng, A. Qodiriy "Otabek va Kumush muhabbati kuychisi"ga aylandi. Romanning bu qahramonlari nafaqat ijobiy, balki idealdir. Shu bilan birga, "Otabek va Kumush" daho ijodkor Qodiriyning toj tojlaridan biridir.

Otabek va Kumush bir qarashda ("yashirin") bir-birlarini ehtiros bilan sevil qolishadi. Bu ariqning sirli qirg'og'ida sodir bo'ladi. Qodiriy bu manzarani shunday ta'riflaydi: Kumushning "chiroyli qora ko'zlari jonlandi, qizg'ish chehrasi yorishdi", "hali qiyshiq qoshlarini chimirib", "ariqning narigi qirg'og'idan o'tayotgan dala yo'liga o'g'irlab qaradi" [5; 47]. Sevgan qizning yagona istagi - sevgilisini tezda ko'rish. Kechayu kunduz shu orzu bilan yonadi. Ammo uning uyida to'satdan boshlangan to'yga tayyorgarlik Kumushni o'ylantirib qo'ydi. Axir, u hali kimga turmushga chiqishlarini bilmaydi. U azob chekadi, qiynaladi, yig'laydi. Aynan shu ideallashtirilgan, she'riylashtirilgan qahramon va uning atrofidagi obraz romantik hikoya qilish texnikasiga xosdir.

Kumush Otabek bilan unashtirilganidan keyin to'yga qizg'in hozirlik ko'rilmoqda. Hamma xursand, hamma shoshib, quvonchli soatni kutmoqda. Ammo Kumushning kayfiyati butunlay boshqacha: u hayotining eng og'ir, ayanchli damlarini, nazariga ko'ra, boshidan kechirmoqda. U g'amgin, iztirob chekadi, sug'orish ariq yonida uchragan kelishgan otliq haqida o'ylaydi. To'y haqida ham, kutilmaganda kelgan kuyov haqida ham eshitishni istamaydi. Ma'lumki, romantizm qahramonlarning ichki dunyosini har tomonlama va chuqur namoyish qilishni nazarda tutadi. Shunga mos ravishda A.Qodiriy Kumushning murakkab ichki olamini mufassal va nihoyatda teran ochib beradi. Yozuvchi kelinning go'zalligiga qoyil qolishdan to'xtamaydi, tobora ko'proq yangi uslub va qiyoslarni topadi. Kumushning kayfiyati dugonalariga uzatiladi. "Ularning yuzlari yumshoq, o'ychan va shuning uchun yanada chiroyli bo'lib qoldi. Ammo hozir ularning ichidan eng go'zalini tanlashga to'g'ri kelsa, hech ikkilanmay Kumushni tanlagan bo'lardik. U lolalar orasidagi atirgul, yulduzlar orasida to'lin oy edi. Xonada hali ham sukunat hukm surardi". A.Qodiriy ana shunday xilma-

xil texnikalar bilan bunday bayramlar uchun g'ayrioddiy yaratilgan murakkab muhitni mahorat bilan yetkazadi. "Qizlar bayramida sukunat hukm surdi"[5; 67-68].

"Ayollarning go'zalligini tasvirlashda, - deb yozadi Oybek romanning ushbu epizodi haqida, - Qodiriy "farishta, peri, oy yuzli" epitetlarini ko'p ishlatadi". Umuman, yozuvchi ayol portretlarini tasvirlashda ko'pincha ishqiy, mubolag'a, rang-barang tasvirlarga murojaat qiladi. Yozuvchi to'liq sahifalarini Kumush go'zalligi tasvirlariga bag'ishlaydi" [6; 45]. Nihoyat, A. Qodiriyning fikricha, Kumush uchun "kutilmagan baxt" soati keladi. Kuyovning daryo qirg'og'idagi o'sha chavandoz ekanligini bilib, u: "*Demak, bu sizsiz!*" [5; 73]. Albatta, romantik rassom dunyoni realistdan boshqacha ko'radi va idrok qiladi. Uning e'tiborini hayotdagi g'ayrioddiy, g'ayrioddiy hamma narsa va qahramon xarakterining eng muhim belgilovchi xususiyatlari jalb qilinadi. Bu, shuningdek, qahramonning ichki dunyosini ko'rsatish, uning xarakteri va psixologiyasini ochib berishni o'z ichiga oladi. Shunday qilib, "O'tgan kunlar" romanida yozuvchi uslubini belgilashda realizmga ham, romantizmga ham, ya'ni ularning kesishgan nuqtalariga, ba'zi o'rinlarda esa bog'lanishga birdek e'tibor qaratish lozim.

Qodiriy "O'tgan kunlar" asari bilan o'zbek romanchiligiga asos solibgina qolmay, milliyligimiz na'munalari qatorida tura oladigan, ajoyib, umrboqiy asarni yaratishga erishgan. A. Qodiriy birinchi romanini yozishga kirishishdan avval qardosh xalqlar adabiyotidagi romonjanridagi asarlarni o'rganibgina qolmay, uning milliy adabiyotimizda mavjud bo'lgan ildizlarini ham o'rganib chiqqan.

Katta ijtimoiy yukni o'z zimmasiga olmasin asarning Otabek va Kumush muhabbati asosiga qurilishi, xalq milliy qahramonlarining ko'pkina hususiyatlarining Otabek obrazida mujassamlantirilishi, qahramonning o'z muhabbati yo'lida juda ko'p imtihondan o'tishi, hatto o'limlarga duch kelib so'nggi lahzalarda ajal og'zidan qutilib chiqishi va boshqalar Qodiriyning xalq og'zaki ijodi namunalaridan haqida guvohi bo'lamiz.

### **Adabiyotlar ro'yxati**

1. Ahmad S. Istibdod zamonining qiyofasi ("Qodiriyshunoslik"ka bir nazar). – T.: Info Capital Group, 2017. – 278 b.
2. Qodiriy A. O'tkan kunlar ham o'tkan kunlar tanqidi ustida ba'zi izohlar. – T.: Sharq haqiqati, 1929.
3. Qodiriy H. Otamdan xotira (Otam haqida). Abdulla Qodiriy asarlari to'plami, "Adibni xotirlab" qismi (5-kitob).
5. Qodiriy A. O'tkan kunlar /tarixiy roman/. – T.: O'zadabiy-nashr, 1958. - 67-68, 371 b.
6. Айбек. Полное собрание сочинений. Том XIV. – Т.: издательство «Фан», 1979.